

Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi

Abant Journal of Cultural Studies

2022, 7(13): 40 – 59,

Dörtdivan Âyanı Kalınbacakoğlu İsmail Ağa'nın Faaliyetleri

Activities of Kalınbacakoğlu İsmail Ağa the Local Noble of Dörtdivan

Emre KABADAYI*

Geliş Tarihi (Received): 31.01.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 10.02.2022

Yayın Tarihi (Published): 30.04.2022

Öz: XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti, "idari, sosyal ve ekonomik" alanlardaki bozulmalardan dolayı merkeziyetçi yönetim melekelerini kaybetmiştir. Bu bunalımlı dönemde, kazâ ve vilayet yönetimlerinde, valilerin yerine "âyan" olarak bilinen mahallî otoriteler aktif olmuştur. Devlete bağlılığı bulunmayan bu mahallî otoriteler, XVII. yüzyılın ortalarından, XIX. yüzyıl başlarına kadar, devleti çoğunlukla olumsuz yönde etkilemiştir. Âyanların aktif olduğu yerlerden biri de Bolu olup, bu bölgede birçok âyan bulunmaktadır. Bolu âyanlarından olan Kalınbacakoğlu, mahallî ayaklanmalar çıkararak, devleti zor durumda bırakan diğer âyanlardan farklı olarak devletin yanında durup, Bolu'ya ve ülkeye büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bu çalışmada, ilk olarak âyanlar ve âyanlık kurumu hakkında umumî bir malumat verilerek, Bolu'nun bu devirdeki durumuna değinilmiştir. Akabinde, Kalınbacakoğlu'nun hayatı ve faaliyetleri ele alınarak, onu muteber kılan hizmetleri ile alakalı bilgi verilmiştir. Çalışma, Kalınbacakoğlu'nun ahfadı hakkında bilgi verilerek, tamamlanmıştır. Çalışmada bu plan dikkate alınarak, Kalınbacakoğlu'nun devlete olan fayda ve hizmetleri tetkik olunurken, devletin hizmetinde bulunan âyanların faaliyetlerine dair bazı ipuçları da verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kalınbacakoğlu, Âyan, Dörtdivan, Bolu, Mahallî Ayaklanma.

&

Abstract: Since 17th century, The Ottoman Empire lost its centralist management capabilities due to the deterioration in the "administrative, social and economic" areas. In this depressed period, local forces known as âyan became active instead of governors in town and province administrations. These local forces, who were not loyal to the state, had a bad influence on the state from the middle of the 17th century to the beginning of the 19th century. One of the places where the âyan are active is Bolu, and there are many âyan in this region. Kalınbacakoğlu, one of the notables of Bolu, stood by his state and rendered great services to Bolu and the country, unlike other notables who caused local uprisings and left the state in a difficult situation. In this study, firstly, by giving general information about the notables and the institution of âyan, the situation of Bolu in this period is mentioned. Then, the life and activities of Kalınbacakoğlu were discussed and information was given about the services that made him respectable. The study was completed by giving information about the lineage of Kalınbacakoğlu. Considering this plan in the study, while examining the benefits and services of Kalınbacakoğlu to the state, some clues about the activities of the local forces in the service of the state will be tried to be given.

Keywords: Kalınbacakoğlu, Local Noble, Dörtdivan, Bolu, Local Rebellion.

Atıf/Cite as: Kabadayı, E. (2022). Dörtdivan Âyanı Kalınbacakoğlu İsmail Ağa'nın Faaliyetleri, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 7 (13): 40-59.

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/pub/akader>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2015 – Bolu

Giriş

"Â'yân" tabiri köken bakımından Arapça bir kelime olup, "bir topluluk üzerinde nüfuzu bulunan kişileri" ifade etmektedir (Devellioğlu, 2015: 60). Bu konu ile alakalı önemli çalışmaları bulunan Baykal belgelere dayanarak âyanları, "Ahâlî-i vilâyetin ale'l-umûm ittifak ve ihtiyar eyledikleri zatlar" biçiminde tanımlamaktadır (Baykal, 1964: 223). Ahali tarafından, vekil kabul edilen âyanlar, dönemin kayıt ve belgeleri üzerinde umumiyetle, "â'yan-ı vilâyet, vücûh-ı memleket, â'yan-ı belde, â'yan-ı memleket" vb. biçimde tarif ve tabir olunmaktadır (Özkaya, 1994: 8). Yine, özellikle XVII. yüzyıldan itibaren bazı kayıt

* Tarih Bilim Uzmanı, emre.kabadayiii.14@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0675-4148

ve belgelerin üzerinde (Merkeze itaat etmemeleri veya buldukları bölgelerde zulüm yapmaları halinde) âyanlar için, “derebeyi” ve “mütegallibe” vb. ifadeler kullanılmıştır (Mert, 1991: 195). Bu belgeler üzerinde bulunan “derebeyi” tabiri, Avrupa’da kullanılan anlamından farklıdır. Avrupa’daki derebeyleri merkezî hükümet tarafından tanınmazken, Osmanlı Devleti’nde bulunan âyanlık kurumu ve âyanlar, merkezî hükümet tarafından tanınmaktadır. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti’deki âyanlık, hemen hiçbir devirde, devlete bağlı bir vazife olarak kabul edilmemiştir. Yalnız, 1765 yılında merkezî hükümetin izniyle âyan unvanı alan kişiler, bölge halkının vekili olarak kabul edilmiştir (İnalçık, 2016: 75). Âyan, XVI. yüzyılda halkın vekili olup hemen her konuda halk için aracılık yapan bir konumda idi. Merkezin emir ve taleplerinin halk tarafından idrakını mümkün kılmak, halkın dilek ve taleplerini devlet katına aktarmak, âyanların temel vazifeleriydi. Yine bu vazifelerin yanında âyanlar; vergi toplamada, türlü harcamaların dağıtımında, bölgenin muhtelif ihtiyaçlarının hallinde ve temininde, nihayet bölgede bulunan vakıfların tevliyet ve nezaretinde, “vali ve kadı”lar ile birlikte vazife almaktaydı. XVII. yüzyılda, dönemin idarî ve ekonomik buhranlarından yararlanan âyanlar, mültezim sıfatıyla iltizama katılarak ve çiftçiye borç para vererek topraklarını büyütüp, kazançlarını arttırmışlardır. Bu dönemde, borç alan çiftçiyi kendine bağımlı yapan âyanlar, mültezim olmaları itibariyle buldukları kazâlar özelinde, hükümet tarafından birer vazifeli olarak tanınmıştır. Mültezim olan âyan, iltizam olarak aldığı topraklardaki vergileri toplamakla kalmamış, bunun yanında mahallî bir idareci hüviyeti kazanmıştır. Netice olarak, idarî ve ekonomik anlamda kuvvetlenen âyanlar, buldukları kazâlarda devlete ait bazı yetkileri kullanabilme imkânı bulmuştur (Pakalın, I., 1993: 120; Mert, 1991: 196). Âyanlar, ikamet ettikleri bölgelerin varlıklı ve nüfuzlu zatları olmaları itibariyle, idarî düzenin bozulduğu devirlerde mahallî idarecilere büyük menfaatler temin ederek, kazâlarda voyvoda olarak vazife dahi almışlardır. Hatta, voyvoda olan âyanların vefat etmeleri durumunda hanedan üyelerinden biri onun vazifelerini devralabiliyordu. Ancak, bilâhare âyanlar buldukları bölgelerde kendi başlarına hareket etmeye başlayıp hükümetin nüfuzunu tanımaz oldular. Nihayet, durum öyle bir hal aldı ki, eyalet merkezi olan bölgelerde, valiler bunlara arka çıkmaya başladılar (Pakalın, I., 1993: 120). Bunun yanında 1726’da çıkarılan bir fermanla Enderun’dan tayin edilen valiler yerlerini, yerli âyanlara bırakmıştır. Âyanlara tanınan bu ayrıcalık, onların icabında merkezî hükümete başkaldıracak biçimde kuvvetlenmelerine yol açmıştır. Zira, Âyanlar halihazırda, toprak düzenindeki bozulmalardan beri, kazâlarda han, hamam ve özellikle köylerde çiftlikler edinerek, kapılarına ordu yığmaya başlamıştı. Netice olarak, âyanlar uhdelerinde topladıkları vali ve mültezim yetkileriyle, bölgede tam bir derebeyi olma imkânı kazanmışlardır (Akdağ, 1975: 51). Âyan ve mütegalliblerin iktidar dönemi olarak bilinen bu devir, XVIII. yüzyılda valilerin ve merkezî yönetimin yerini aldıklarında başlamıştır. Âyanlar burada, valilerin uhdelerinde bulunan bütün yetkiyi, fiilen ve hukukî olarak ellerine almışlardır (İnalçık, 2016: 75-76). XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren âyan tabiri çok farklı bir boyut kazanmıştır. Merkezî hükümetin vilayet ve kazâlardaki yönetim kabiliyetini yitirmeye başladığı bu dönemde, II. Mahmud âyanlar ile bir ittifak imzalayarak onların vilayet ve kazâlardaki nüfuzlarını tanımıştır. “Sened-i ittifak” olarak bilinen ve merkezî yönetim ile âyanların ittifakını içeren bu belge, Merkezî hükümet tarafından, âyanların nüfuzunu ve varlığının kabulünü bildirmektedir. Âyanlara bu muafiyetleri tanıyan II. Mahmud, zamanla kazâ ve vilayetlerde otorite kurup âyanların kuvvetini kırarak ve yahut ortadan kaldırarak kazâları, Merkez’in yönetimi altına almıştır (Mert, 1991: 196-198).

II. Mahmud’un kazâ ve vilayetlerde merkezi otoriteyi tekrar kurmak adına aldığı tedbirler dahilinde, kaldırılan âyanlık kurumunun bütün vazifeleri, devlet memurlarına devredilmiştir. Ancak, mahallî âyanlar ve onların kurdukları hanedanlar, kazâlardaki varlık ve nüfuzlarını devam ettirmiştir. Hatta, bu âyanların torunları, Cumhuriyet dönemi de dahil olmak üzere yakın bir zamana kadar, politik kimliklerini muhafaza etmişlerdir. Âyanların kurdukları bu hanedanlar, mahallî (vilayet veya ilçe yöneticileri) veya umumî politika (millet vekili, bakan), ticaret ve tarım alanlarında, âyan olan dedelerinden kalan nüfuz ve kuvveti de kullanarak, öncü olmuşlardır (Mert, 1991: 198). Çalışma

konumuzu teşkil eden, Dörtdivan âyanı Kalınbacakoğlu'nun torunları "Mehmet Bey ve Hakkı Bey", ve onların oğulları, buna paralel biçimde dedelerinin yolunu takip ederek politikada aktif olmuşlardır.

XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu ve Rumeli'nin birçok yerinde aktif olan, "âyanlık rejimi" Bolu merkezinde ve Bolu'ya bağlı bulunan kazâlarda, XIX. yüzyılın başlarında kurulmaya başlamıştır (Özkaya, 1963: 10-11). Bolu'da, XIX. yüzyıl İbrahim Ağa'nın voyvodalığı ile başlamıştır. İbrahim Ağa, vazifede bulunduğu dönemde, Nizam-ı cedid hareketine katkıda bulunarak, reformlar dahilinde Bolu'da iki bölük teşkil etmiştir. Ancak, Nizam-ı Cedid'in lağviyle neticelenen yeniçeri ayaklanmaları, Ağa'yı zor durumda bırakmıştır. II. Mahmud döneminde tekrar önem kazanan İbrahim Ağa, devletin durumunu müzakere etmek için Bolu âyanları nâmına Merkez'e davet edilmiştir. Kâğıthâne müzâkerelerine katılan Ağa, bu toplantının bitiminde burada alıkonulmuştur. Akabinde, devam eden ayaklanmaların nihayetinde İbrahim Ağa, yenilikçi olduğu iddia edilerek idam edilmiştir. Ağa'nın katli, Bolu vilayetini kötü yönde etkilemiştir. İbrahim Ağa'nın yerine voyvoda tayin olunan, Yümnî İbrahim'in otorite bakımından zayıflığı, Bolu âyanlarının başıboş bir biçimde hareket etmelerine yol açmıştır. Bu itibarla, Bolu'da âyan ve hanedanlarının hakimiyet dönemi başlamıştır. Bu dönemde Bolu vilayeti, Bolu, Mudurnu, Dodurga, Pavlı, Dörtdivan, Gerece, Çağa, Mengen, Dirgene, Göl pazarı, Alaplı, Akçakoca ve Konrapa başta olmak üzere, on dokuz kazâdan oluşmaktaydı. Takriben kırk, elli parça köyden oluşan bu kazâların başında, umumiyetle bir "âyan" bulunmaktaydı (Mithat Kemal, 2008: 32). Bolu Merkez'de; Kolçak Paşazâde Hacı Bey, Çorazoğlu Halil, Alaybeyzadeler, Emir Haliloğulları, Ramazanbeyzadeler (Çıknar mah.), Velioğulları, Dörtdivan'da; Kalınbacakoğlu, Çağa'da: Hendekçioğlu, Mengen'de; Küçük Haliloğlu, Çerkeş'te; Kadı Kıran, Virânşehir'de; Haydutoğlu Mehmet Ağa, Eflânî'de; Tölemenöğlu, Kızılbél'de; Kahvecizâde Mehmed, Konrapa'da; Topçuoğulları, Bartın'da: Çalıkzade (Çalık-oğlu), Ereğli'de; Ali Molla, Alaplı'da; Pehlivanoğlu Ahmed Ağa, Mudurnu ve Çehârşenbe'de; Paşa Beyzâde Abdullah Bey, Bolu'nun dâhilinde bulunan ve mütegalibe olarak bilinen başlıca mahalli âyanlar olup, bunlar buldukları kazâların yönetiminde aktif rol almaktaydı (Mithat Kemal, 2008: 15). Yine bu dönemde, âyanların yanında, bazı köy ağaları da yaptıkları zulüm ve zorbalık faaliyetleriyle anılmaktaydı (Konrapa, 1960: 357-58).

Yümnî İbrahim Bey'in voyvodalığı devrinde, vilayetin nüfuzlu âyanlarından olan Ali Molla ve Küçük Haliloğlu Halil Ağa, uzun zamandır bekledikleri otorite boşluğunu bu dönemde bularak, âyanı oldukları kazâlarda tahakküm düzeni kurmaya başlamışlardır. Bunun yanında, aralarında bir ittifak kurarak, Bolu vilayetini aralarında pay etmişlerdir. Bu iki âyan tarafından planlanan ittifakta, Ali Molla'nın yardımını alacak olan Halil Ağa, Bolu üzerine taaruz ederek, kazâ merkezini zapt edip ve voyvodalık makamına oturacaktı. Yine, bu yardımın mukabilinde vilayetin kuzey bölümü de, Ali Molla'nın yönetimine bırakılacaktı. Bu durumu devlete kabul ettirmek kolaydı. Nitekim, bu dönemde hükümet, zorbalık ile yapılan bu tarz emrivâkileri aynen kabul ediyordu (Mithat Kemal, 2008: 23). Ali Molla ve Küçük Haliloğlu Halil Ağa'nın kurduğu bu ayaklanma planı, "1811" yılında yürürlüğe konulmuştur. Ancak, bu ayaklanma, Kalınbacakoğlu'nun hükümete yardımı ile başarılı olamamıştır.

Âyanlık düzeni devri olarak bilinen dönemde, Bolu kazâları ile alakalı hemen hemen bütün konularda âyanlar tek yetkiliydi. Bilinen âyan profiline paralel bir biçimde, zulüm yaparak halkı nüfuzları altına alan bu âyanlar, ahaliyi emir ve hükümlerini kabüle mecbur bırakmaktaydı. Yine, bu dönemde Bolu âyanları, kazâlardan fazla mal ve para toplayabilmek için zorbalık yapmaktan çekinmeyerek, ahalden kendi namlarına vergi toplamaktaydı (Mithat Kemal, 2008: 33). Özellikle, Âyanların tevzi defterlerine akçe eklemelerinin önü bir türlü alınamıyordu. Bazı kazâlarda âyan ve voyvodaların, bölgeden toplanacak vergilerin tutuldukları defterlere, kendi namlarına "akçe zam ve ilâve" ederek, halkın fakirliğine yol açmaktaydılar (Özkaya, 1969: 1862-63). Yine bu dönemde, vilayet harcamaları, yılda iki defa toplanan, "âyan ve ihtiyâr" kurulunda müzakere edilmekteydi. Her kazânın âyanı, yanında birkaç ihtiyar ve bir iki bölük adamı ile beraber toplantıya katılırdı. Burada, harcamalar tek tek okunarak, yekûn kazâların ihtiyaçlarına ve âyanların nüfuzuna paralel olarak pay edilirdi. Bolu vilayeti dahilinde Kolçak Paşazâde Hacı Bey, nüfuz bakımından öbür âyanların önünde olup zulüm ve zorbalığıyla tanınmaktaydı. Yine Alaybeyoğlu ve Çorazoğlu Halil Ağa, bu dönemde yürüttükleri zulüm faaliyetleriyle öne çıkan

diğer mahallî âyanlardı (Mithat Kemal, 2008: 32). Çalışma konumuzu teşkil eden Kalınbacakoğlu'nun halka zulüm yaparak veya yapılan zulümlere ortak olarak, kazanç temininde bulunduğu dair kayıtlar da bulunmaktadır. Bolu dahilinde âyanların nüfuzu, 1811 yılında çıkan ve yine bölge âyanları tarafından durdurulan, ayaklanmanın akabinde azalmıştır. Bu durum bölge halkını bir nebze rahatlatmıştır. Bu ayaklanmada hükümetin yanından olan âyanlar, yardımlarından dolayı hükümet tarafından belli vazifelere tayin olunmuştur. Yine bu dönemde, çıkan bazı ayaklanmalarda, Bolu âyanlarının yardımına başvurulmuştur. Nitekim, Rize âyanı Tuzcuoğlu Memiş Ağa'nın başlattığı ayaklanmada, Merkez'den yollanan Ocak 1816 tarihli bir ferman ile, Bolu vilayetinde de yardım talep edilmiştir. Bu ferman dahilinde, Dörtdivan'dan da 15'i atlı ve 25'i piyade olmak üzere, toplamda 35 nefer çıkarılmıştır. Bu dönemde, kazâlardan çıkarılan birliklere umumiyetle âyanlar komuta etmekteydi (Özkaya, 1969: 1860). Bu itibarla, Dörtdivan'dan çıkarılan birliklere de bir âyanın komuta ettiği tahmin edilmektedir. Nitekim, Kalınbacakoğlu'nun 1832 yılında vilayet dahilinden toplanan birliklere komuta etme durumu, bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere voyvodalık ile yönetilen vilayet, bu dönemde âyanların tahakkümü altında bulunuyordu. Voyvodalık döneminde, Bolu vilayetinin durumu harap bir vaziyette olup, merkezî yönetim tarafından yapılan bir dizi müdahale ve düzenlemeler, vilayetin kontrolüne bir türlü yetmiyordu. Nihayet, bu durumun farkında olan II. Mahmud tarafından çıkarılan ferman bir ile , "1811 yılında voyvodalık yönetimi kaldırılıp", bunun yerine, "Viranşehir ve Bolu livâları birleştirilerek", yeni bir vilayet düzeni kurulmuştur. 1864 yılına kadar, devam edecek olan bu idarî düzenleme, bölgede âyanlık rejimini ortadan kaldırarak, hükümetin otorite ve nüfuzunu bölgede hakim kılmak amacı ile tatbik edilmiştir (Bayraktar, 2009: 35-36).

Mehmed Paşa'nın yönetimiyle başlayan yeni vilayet düzeni daha büyük bir felakete yol açmıştır. Kocaeli vilayetinin yönetimini de elinde bulunduran Paşa, âyanlık düzenini yıkararak merkezî otoriteyi tekrar hakim kılmak için bulunduğu Bolu'da, yalnız beş-altı ay kadar kabılmıştır. Burada, bir dizi tedbirler alıp, derbentlerde emniyeti hakim kılan Paşa, vazifeye tayin olduğu yılın ilk baharında, harp için Tuna'ya hareket etmek üzere toplanan birliklere katılmıştır.

Mehmed Paşa'nın yerine kaymakam olarak Naim Efendi'yi bırakıp, Bolu'yu terki, Ali Molla ve Küçük Halil Ağa'nın planladıkları büyük ayaklanmaya zemin hazırlamıştır. Neticede, âyanların tahakkümünü kırmak ve devlet düzenini hakim kılmak üzere, kurulan yeni vilayet düzeni, âyanları durdurmak yerine beklenmedik bir biçimde ayaklanmalarına yol açmıştır. Zira, Mehmet Paşa'nın âyanlar için yeteri kadar tedbir almadan vilayeti terki, kurulumu amaçlanan otorite beklentilerini boşa çıkarmıştır (Mithat Kemal, 2008: 25). Çalışmanın İleriki bölümlerinde teferuatlı olarak ele alınacak bu mahallî ayaklanma, Bolu âyanlarının nihaî ayaklanmaları olup, 1811 yılını takiben bu âyanlar Merkezî hükümete bağlanmıştır.

Dörtdivan Âyanı Kalınbacakoğlu İsmail Ağa

XIX. yüzyılın başında, Bolu vilayetine bağlı on dokuz kazâ biriminden biri olan, "Dörtdivan'ın üç âyanı" bulunmaktaydı. Kalınbacakoğlu'nun yanında âyan olarak bilinen "Ahmed Ağa" (Karahasanoğlu) ve "Mehmed Ağa" (Karslıoğlu) hakkında elimizde kâfi derecede bir bilgi bulunmamaktadır. Vilayet politikalarında Kalınbacakoğlu kadar aktif olamayan bu âyanların, nüfuz ve kazanç bağlamında birbirleriyle olan rekabetleri ve kazâ yönetimindeki rolleri de bilinmemektedir. Bu âyanlar ve kurdukları hanedanlar ile alakalı ilk kayıtlar, "Dörtdivan kazâ müdürlüğü"nin kurulduğu döneme aittir. Bu dönemde, Dörtdivan'a kazâ müdürü olarak, ilk Ahmed Ağa'nın tayin olunduğu, Ahmed Ağa'yı müteakiben, Kalınbacakoğlu Halil Ağa'nın müdür tayin olunduğu ve Ahmed Ağa'nın oğlunun bu tayini tanımayarak, kendinin vazifeye talip olduğu malumumuzdur (BOA, A.}MKT.UM., 56/16). Yine, Halil Ağa'nın azliyle vazifeye atanan Abdülkadir Ağa'nın, Mehmed Ağa'nın oğlu olduğuna dair birtakım ipuçları bulunmaktadır. Görüldüğü üzere, âyanlık döneminde vilayet ve kazâ özelinde, Kalınbacakoğlu kadar aktif olamayan bu âyanlar ve hanedanları, hükümet tarafından âyanlık kurumunun iptalinin

akabinde, müdür olabilmek için birbirleriyle daima rekabet halinde olmuşlardır. Dörtdivan'da müdürlük makamını ellerine alan bu âyan hanedanları umumiyetle, bu vazifelerini kötüye kullanarak, yürüttükleri mezalim faaliyetleriyle anılmışlardır. Bu itibarla âyan veliahtları, babalarından kalan nüfuzu kullanarak, birçok alanda hakimiyet ve nüfuzlarını korumaya muvaffak olmuştur.

Kalınbacakoğlu İsmail Ağa'nın hayatı

Dönemin belge ve kaynaklarında umumiyetle, Kalınbacakoğlu olarak tabir olunan âyan, Dörtdivan Avarız defterleri üzerinde bulunan hicri tarihlendirmelere göre takribi olarak, "1787-1788" yılında, Bolu vilayetine tabi olarak bulunan, Dörtdivan'ın, "Çalköy" köyünde doğmuştur (BOA, D..MKF.d..., 31628).

Yörede belli bir dönem vazifeli olarak bulunan, Ali Rıza Ünlü'nün belirttiği üzere, Kalınbacakoğlu lakabı, İsmail Ağa'ya pederinin fiziki özelliklerinden dolayı verilmiştir. Ünlü'nün belirttiği üzere, "âyanın pederi, uzun boylu ve çok kilolu biri olup, kalınbacak" lakabıyla anılmaktadır (Ünlü, 1925: 160). Ancak, Ünlü'nün verdiği bu bilgi tamamen çıkarımdan ibarettir. Nitekim, nüfus defterlerinde, âyanın amcaları ve kuzenleri de aynı lakap ile verilmiştir (BOA, NFS.d., 9670: 1).

Kalınbacakoğlu İsmail Ağa, bölgenin nüfuzlu zatlarından, yine bu lakap ile anılan Mehmed Ağa'nın en büyük oğlu olup, Ünlü'nün de belirttiği üzere, bu ailenin kökeni Ümmî Kemal Hazretleri'ne dayanmaktadır (Ünlü, 1925: 160). XIX. yüzyılda tutulan Dörtdivan Nüfus Defterlerinde, Kalınbacakoğlu hanedanını nitelemek için kullanılan "Kemaloğlu" ve "Kemalzâde" lakapları bize, bu ailenin kökeninin, Ümmî Kemal Hazretlerine dayandığını kanıtlar niteliktedir.¹ Nitekim, Ümmî Kemal Hazretleri'nin bir dönem (XV. yüzyıl) Çalköy'de bulunduğu, yine yörede ahfadına ait türbelerin varlığı ve ahfadının kadı defterlerinde "Kemalzâde" biçiminde belirtilmeleri, Kalınbacakoğlu'nun kökeni hakkında, bize yeterli malumatı vermektedir. Bunun yanında, Yörede, "Tepegöz" lakabıyla tanınan Kalınbacakoğlu, 1831 yılı avarız kayıtlarında "uzun boylu kara bıyıklı"; 1840-41 tarihli nüfus defterinde, "uzun boylu kırca bıyıklı" biçiminde, tarif olunmaktadır (BOA, D..MKF.d..., 31628). Mithat Kemal Bey'in verdiği bilgilere göre, yiğit ve kuvvetli olan bu âyan, beşbacak nâmındaki atına bindiği zaman önünde hiçbir yiğit duramazdı. Özellikle, ciritte (cündîlik) oldukça mahir olan bu âyan, nâmını İmparatorluk merkezinde dahi duyurmuştur. Hatta, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın yenilmez denilen binicilerini Mihaliçli Hacı Bekir Ağa ile birlikte, Kâğıthane'de oynanan bir cirit oyununda mağlup etmiştir. Burada, onun attığı değnek üzeniyi vurup, bir cündînin incik kemiğini parçalayarak yaralamıştır (Mithat Kemal, 2008: 49-50).

¹ "Kazâ-i mezbûr Â'yânı Kalınbacakoğlu kebir İsmail bin Mehmed... (BOA., NFS.d., 688: 45)."; "Nâhiye- i mezbûr Â'yânı Kemalzâde es-Seyyid İsmail bin Mehmed... (BOA., NFS.d., 9670: 1a)."

Görsel 1: 688 Nolu Bolu Eyaleti Nüfus Defterinde Kalınbacakoğullarına Ayrılan Alan

Yukarıda orijinali verilen kayıt örneğinde de belirtildiği üzere, Kalınbacakoğlu'nun "beş oğlu" bulunmaktadır (bkz. Tablo 1). Bunlardan yalnız Halil Ağa, pederinin vefatının akabinde kazânın yönetiminde aktif olmuştur. Kadınların tahrire tabi tutulmamalarından dolayı defterlerde, kızlarına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak, Kalınbacakoğlu'nun varlığından haberdar olduğumuz iki kızı bulunmaktadır. Kalınbacakoğlu'nun kendinden küçük bir de biraderi bulunmaktadır. Ancak biraderi yörede onun kadar aktif olamamıştır. 1832 yılı tahririnde, "kırk beş yaş"ında olan Kalınbacakoğlu, nihai olarak 1841 tahririnde yazılmıştır. Aralık 1845 tarihli Temettuat Defterine yazılmayan Kalınbacakoğlu, kuvvetle muhtemel bu dört yıl içinde (1841-1845) vefat etmiştir. Kalınbacakoğlu'nun nerede defnedildiğine dair bir kayıt bulunmamakla beraber, Çalköy köyüne defnedildiği tahmin edilmektedir.

Çalköy köyünde tarafımızca yürütölen tetkiklerde âyanın mezarını bulamadık. Ünlü, 1925 yılında yayımlanan kitabında, Kalınbacakoğlu'nun köyüne defin olduğu yönünde kayıt bulanmaktadır. Yine, Ünlü'nün belirttiği üzere bu âyanın, Çalköy'de otuz beş hane, evlat ve ahfadı bulunmaktadır (Ünlü, 1925: 160).

Mithat Kemal Bey'in nazarında, vaktiyle Bolu'nun en ünlü yüzlerinden biri olan âyan, "yiğitlikte öbür âyanların önünde" olup, 1811 yılında çıkan âyan ayaklanmalarında, hükümetin yanında durup, Bolu'yu, zorba âyanların yönetiminden kurtararak, hükümete yardımcı olmuştur (Mithat Kemal, 2008: 47). Kalınbacakoğlu, bu ayaklanmanın akabinde alalade mahalli bir âyan olmaktan çıkarak, devletin yararına hareket etmeye başlamıştır. Nitekim, Mehmed Ali Paşa'nın, Akka'ya taaruzu üzerine, 1832 yılında Halep'te bulunan Vali Mehmed Paşa'nın maiyetine katılmak üzere, vilayetten toplanan birliklerin başına komutan olarak tayin edilmiştir. Merkezi hükümet tarafından yapılan bu vazifelendirme, Kalınbacakoğlu'nun devlet nezdinde oldukça muteber bir konumda bulunduğunu kanıtlar niteliktedir (Kutluoğlu, 2002: 63). Kalınbacakoğlu'nun dikkat çeken bir diğer faaliyeti, Eylül 1832 tarihinde vuku bulmuştur. Bu tarihte, Kavalalı'yı ardına alan "Hacı Mustafa", Batı Karadeniz taraflarında etkili olan

büyük bir ayaklanma çıkarmıştır. Bu ayaklanmayı durdurmada zorlanan merkezî hükümet, çevrede bulunan âyanlardan da yardım almıştır. Burada vazife alan âyanlardan biri de Kalınbacakoğlu olup, ayaklanmadaki hizmetlerine mükâfeten madalya ile ödüllendirilerek, “silahşorân” unvanı almıştır. İleriki bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecek olan Kalınbacakoğlu’nun bu hizmetleri, ona kazâ yönetiminin yolunu açmıştır. Kalınbacakoğlu, “Mart 1838” tarihinde tayin olduğu vali vekilliğinde, “1839 Eylül” tarihine kadar durabilmiştir. Bu tarihte, vazifeyi kötüye kullanıp, adam kayırdığı iddia edilerek vali vekilliğinden alınmıştır. Kalınbacakoğlu’nun, “1839-1841” yılları arasında vazifede bulunduğu dair birtakım kayıtlar da bulunmaktadır (Bayraktar, 2009: 43). Kadı defterlerinin üzerinden yapılan bu tarihlendirmeden farklı olarak bizim yaptığımız tetkiklerde Kalınbacakoğlu, 1840 yılından önce vazifeden alınmıştır. Nitekim, “Mart 1840” tarihli kayıtlar bu tarihte, Ahmed Ağa’nın vazifede olduğunu bildirmektedir (BOA, C..DH., 14-699).

Görsel 2: Kalınbacakoğlu’nun Vazifede Kullandığı Mühür

“Hasbüne’llâhü ve ni’me’l-vekîl İsmail Abduhu (BOA, HAT., 1246-48333).”

Yukarıda da belirttiğimiz üzere merkezî hükümetin yararına birçok faaliyette bulunan Kalınbacakoğlu, “Şubat 1838” tarihinde, Mahzar Paşa’nın miriliva (tümamiral) olarak terfiinin hemen akabinde, “vali vekili” olarak, Bolu vilayetinin yönetimine tayin olunmuştur. Yine, devletin yararına bulunduğu hizmetlerindeki özveri ve başarılarından dolayı, Kalınbacakoğlu’na bir paye olarak, “İstabl-ı Âmire” den müdür unvanı verilmiştir. 1837-1838 yılında mîrâhur unvanı kaldırılarak, yerine kurulan bu kurumdan verilen müdür unvanları, burada fiilî olarak vazife alanların yanında, devlete büyük hizmetlerde bulunanlara da paye olarak verilebilmekteydi. Bu itibarla, bu müdürlük birçok vazifeliye verilmiştir. Kalınbacakoğlu’na bu paye mahallî ayaklanmalardaki başarılarına binaen, “Mart 1838” tarihinde verilmiştir.²

Devlete olan hizmetlerinden dolayı, Bolu vilayetine vali vekili olarak tayin olunan Kalınbacakoğlu bu vazifede çok uzun kalamamıştır. Aynı yıl vuku bulan bir vakada taraflı bulunup, vazifeden azil olunmuştur. Mithat Kemal Bey’in verdiği bilgiye ve dahiliye kayıtlarına göre, “Aralık 1838” (H. Ramazan 1254) tarihinde, Kolçak Paşazâde Hacı Bey’in hizmetkarlarından tüfenkçibaşı ve kol zabiti olan Mehmed Ali, Bolu’nun orta yerinde zavallı bir adamı darp edip, “peygamberîye nâmına” hakarete bulunmuştur. Bu küfrü duyan halk, Mehmed Ali’nin üzerine yürüyerek, bu adamı onun elinden almıştır. Peygambere

² Ayrıntılı bilgi için bkz. (BOA, HAT., 680/33168; BOA, HAT., 755/35649).

hakaret, bu dönemde elbette büyük bir cezâyı zarurî kılmaktaydı. Nitekim, vilayet dahilinde yankı uyandıran bu durum üzerine Bolu halkı, yaptırım talebiyle vali vekiline başvurmuştur.

Vali vekili olan Kalınbacakoğlu, Hacı Bey'in telkini ile halkın taleplerini dikkate almayarak, Mehmed Ali'yi yargılamadan bırakmıştır. Yine Hacı Bey'den çekinen mahallî kadı, vazifeli olduğu halde bu vakaya dahil olmamıştır. Ancak, yörede Kör Müftü olarak da bilinen muteber bir zat, vali vekili olan Kalınbacakoğlu ve Hacı Bey'in kuvvet ve nüfuzlarından çekinmeden, ahaliye önder olmuştur. Mehmed Ali'nin azil olunmayıp, "tüfenkçibaşı ve kol zabiti" olarak vazifeye devamı, ahaliyi daha fazla öfkelenmiştir. Akabinde, Bolu vilayetinde muallim olarak vazifeli bulunan Kalınbacakoğlu'nun damadı Trabzonî Mustafa, Mehmed Ali'yi zan altından kurtarıp, temize çıkarmak için bir layiha hazırlamıştır. Vilayet dahilinde büyük tepki çeken bu hareketin üzerine ahali, bu konunun vilayette çözümlenemeyeceğinin farkına varıp, kendi layihalarını hazırlayarak, konuyu İmparatorluk merkezine bildirmiştir.

Temmuz 1839 tarihli adliye kayıtlarında, olayı aydınlatmak üzere bir muvellanın vazifelendirildiği belirtilerek, dahili olanların Merkez'de toplanmaları emredilmektedir. Yapılan detaylı bir tahkikatın nihayetinde başvekâletten Hacı İbrahim'in yediyle yollanan ferman üzerine Mehmed Ali, Bolu meydanında idam olunmuştur. Yine, idamda hazır bulunmak üzere bütün kazâ halkı idam mahalline davet edilmiştir (BOA, C..ADL., 66-3987; Mithat Kemal, 2008: 40).

Muvella'nın tahkikatı dahilinde, İmparatorluk merkezinde toplanan taraflar, Mahkeme-i Ahkâm-ı Adliyede, muhakemeye tabi tutulmuştur. Bu mahkeme nihayetinde, Kalınbacakoğlu'nun Gelibolu'da, Hacı Bey'in Limni'de, Trabzonî'nin Midilli'de tutuklu kalmaları yönünde bir karar verilmiştir. Yine, Nafi Efendi'nin, bundan böyle devlet hizmetinde bulunmamak üzere, kadılıktan azline karar verilmiştir. Ancak, II. Mahmut'un vefatı ile, alınan kararlar uygulanamamıştır. Nihayet, Temmuz 1839 tarihinde tahta çıkan, Abdülmecit'in "umûmî af" ilanı ile bu tutukluların, memleketlerine dönmelerine karar verilmiştir (Mithat Kemal, 2008: 41). Bunlardan, Trabzonî, ancak Eylül 1839 tarihinde Bolu'ya dönebilmıştır (BOA, İ..DH., 2-75).

"Mart 1838" tarihinde, Bolu'da vali vekiliğine tayin olunan Kalınbacakoğlu'nun, "14 Eylül 1839" tarihli dahiliye kayıtlarında, vazifeden azil olunduğunu bildiren birtakım ipuçları bulunmaktadır (BOA, İ..DH., 2-75). Bu tarihten önce vazifeden alınan âyanın, bu tarihten itibaren memleketi Dörtdivan'da ikamet ettiği kuvvetle muhtemeldir. Nitekim "1841 yılı tahrirlerinde kendileri, Çalköy"de bulunmaktadır. 1845 tahririnde yazılmayan âyan, kuvvetle muhtemel bu dört yıl içinde vefat etmiştir. Afganîler Dergâhı'na, 1845 yılında eklenen hayrat üzerinde bulunan tarihlendirmeler; onun, 1845 yılından önce vefat ettiğini kanıtlamaktadır. ³

Kalınbacakoğlu İsmail Ağa'nın faaliyetleri

Yörede aktif rol alana kadar, alalade mahallî bir âyan konumunda bulunan Kalınbacakoğlu, İmparatorluk topraklarında çıkan "mahallî ve umumî" ayaklanmalarda, merkezî hükümetin yanında durarak, "vali vekilliği"ne kadar yükselmiştir. Bunun yanında Kalınbacakoğlu, büyük hizmetlerinden dolayı devlet nezdinde muteber bir âyan olmuştur. Nitekim, İmparatorluk merkezinin tam orta yerinde, vefatının hemen akabinde, ona ithafen bir hayrat yapılmıştır. Bu durum, Kalınbacakoğlu'nun, yalnız Bolu'da değil, Bolu'nun haricinde de muteber bir konumda olduğunu kanıtlar niteliktedir (Mithat Kemal, 2008: 39-41).

Devlete büyük hizmetlerde bulunan âyanın faaliyetleri, dönemin karakterine bağlı olarak biçimlenmiştir. Âyanlık düzeni devri olarak bilinen bu dönemde, İmparatorluk dahilinde bulunan bütün kazâlar, âyanların tahakkümü altında bulunuyordu. Vilayetlere, devlet tarafından yapılan düzenlemeler, bir türlü

---

³ Üsküdar'daki Afganîler Dergahında bulunan çeşmenin kitabesi şu şekildedir; "Sâhibu'l-hayrat ve'l-hasenat / Merhum ve mağfurlehb esbâk Bolu Mütesellimi / İsmail Ağa ruhuna el-Fatiha. 1261 (1845) (Haskan, 2001)."

merkezî kontrole yetmiyordu. Bu yüzden, devlet bazı kritik durumlarda âyanlardan yararlanabiliyordu. Kalınbacakoğlu, ihtiyaç halinde merkezî hükümetin yanında olup hizmetlerinden dolayı itibar kazanmıştır. Yine, bu dönemde yararlı faaliyetlerinin yanında âyanın, vazife ve nüfuzunu kötüye kullanarak, belli durum ve dönemlerde kazanç temininde bulunduğu yönünde bazı kayıtlar bulunmaktadır.

Kalınbacakoğlu'nun bilinen ilk faaliyeti, voyvada yönetiminin bitiminin akabinde, Bolu ve kazâlarının, mahallî birer âyanın hükmünde olduğu bir dönemde vuku bulmuştur. Bolu mahkeme kayıtlarına göre, davacı olan taraf, âyanın hanelerine hücumda bulunarak, "pederini yatağından kaldırıp koca bir köy içinde katlettiği" yönünde bir ifade vermiştir. Yine davacı, pederinin katlinin akabinde bazı kıymetli mallarının da katırlara yüklenerek, çalındığını belirtmiştir. Temel olarak, bu vakayı kanıtlamak kolaydı. Nitekim, olay köy halkının önünde vuku bulmuştu. Ancak, Mithat Kemal Bey'in de belirttiği üzere, köy halkı âyanın nüfuzundan korkarak, aleyhte ifade vermekten kaçınmıştır. Neticede, âyanın eline bir beraat hücceti verilerek, bu dava bir daha açılmamak üzere kapatılmıştır (Mithat Kemal, 2008: 47).

Bolu Müdafii Kalınbacakoğlu İsmail Ağa

Kalınbacakoğlu'nu, Merkezî hükümet ve halkın nezdinde mühim ve muteber kılan olay, "Ekim 1811" tarihinde vuku bulmuştur. Kalınbacakoğlu'nu Bolu müdafii yapan bu olay, Ali Molla ve Küçük Halil Ağa'nın, vilayet yönetimi ellerine almak için çıkardıkları büyük bir ayaklanma olup, Bolu özelinde "âyanlık düzeni devri" biçiminde tabir olunan döneme damga vurmuştur.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, vilayet yönetimini ellerine almak için ittifak yapan, Ali Molla ve Halil Ağa'nın planladıkları ayaklanma, Mehmed Paşa'nın harp için Bolu'yu terkiyle uygun zemini bulmuştur. Bu minvalde, ayaklanmayı başlatan Ali Molla, Bendereğli'de müftünün evine hücum ederek, Müftü Efendi'yi bütün "evlâd u iyâliye" birlikte katletmiştir. Halil Ağa da, zaten halihazırda uzun zamandır, Bolu'yu tahakkümü altında tutuyordu. Mehmed Paşa, vilayetten çıkar çıkmaz, Çorazoğlu Halil Ağa'ya hücum edip, dağa kaldırmıştır. Vilayet dahilinde korku ve telaş başlamışken, bu keyfiyyet derhal Merkez'e bildirilmiştir. Bunun akabinde, Ali Molla ve Halil Ağa, "fermanlı" ilan olunup, ayaklanmayı durdurmak üzere, Kethüda Küçük İbrahim Paşa kaymakam olarak Bolu'ya yollanmıştır.

Küçük İbrahim Paşa daha Bolu vilayetine varmadan evvel, yapılan ittifak dahilinde Ali Molla, kuvvetlerinin büyük bir bölümünü, Halil Ağa'nın mahiyetine katılmak üzere, Bolu'ya yollayarak ayaklanmayı başlatmıştır. Yine, bu yardım kuvvetlerine ilave olarak, vilayet dahilinde bulunan birçok âyan, Halil Ağa'nın yanında yer almıştır. 23 Ekim 1811 tarihli bir belgede, yalnız Gerede'de "mütegallibe takımından" iki yüz neferin toplandığı belirtilmektedir (BOA,TS.MA.e., 597-20). Nihayet, bütün kuvvetlerini Çele'de toplayan Halil Ağa, vakit kaybetmeden buradan hareket ederek, yakalardan Alpagut'a kadar kazâ merkezinin kuzey taraflarını tutmuştur. Bu arada, bazı mahallî âyanlar kapılarındaki bütün kuvvetleri ile, İbrahim Paşa'ya katılmak üzere, Bolu'da toplanmıştır. Zira, Halil Ağa'nın muvaffakiyeti, bu âyanların nüfuzlarını kaybetmelerine yol açabilirdi. Mudurnu ve Düzce âyanlarına ilaveten, yiğitlikte diğer âyanların önünde olan ve ayaklanmada, Bolu'nun müdafii olacak olan Kalınbacakoğlu da, kazâ merkezine davet edilmiştir. Ünlü, Kalınbacakoğlu'nun bu esnada Gerede'de olduğunu, Dörtdivan ve Gerede'den topladığı adamlarını alıp, Bolu'ya hareket ettiğini ifade etmektedir (Ünlü, 1925: 41). İlk olarak, Bolu'nun yollarını tutan Halil Ağa, burayı harp etmeden alamayacağını farkında varıp, Gölyüzü tarafına bir taaruz planlamıştır. Bu kritik bölgede, Kalınbacakoğlu'nun emrinde Gerede ve Dörtdivan neferatı bulunmaktaydı. Halil Ağa'nın hücumunda, burayı müdafa eden Kalınbacakoğlu, Gölyüzü'nde bulunan bayırdan (bugün karga tepe) taaruz ederek, Halil Ağa'yı bozmuştur. Âyan'ın bu büyük zaferi, Halil Ağa'yı çekilmeye zorlayarak, ayaklanmaya yön vermiştir. Akabinde Halil Ağa, Alpagut tarafına çekilirken, Dörtdivan ve Gerede kuvvetleri de onu takiben İbrahim Paşa'ya katılmıştır. İbrahim Paşa, Alpagud taraflarına büyük bir taaruzda bulunup, Halil Ağa'nın bütün kollarını bozarak, onu Çele taraflarına firara zorlamıştır. Nihayet, bu ayaklanma büyümeden bitmiştir. Akabinde, yürütülen takip nihayetinde, Dirgene (Devrek) taraflarında yakalanan Halil Ağa'nın başı vurulup, kazâ meydanında, ahalinin önünde teşir olunmak üzere, Bolu'ya

yollanmıştır. Arşiv kayıtlarında, Mithat Kemal Bey'in verdiği malumattan farklı olarak Halil Ağa'nın, Çankırı taraflarında yakalanıp Bolu'ya yollandığı yönünde malumat bulunmaktadır.⁴ Bunun yanında, harpten dönen Mahmed Paşa da bütün kuvvetleriyle birlikte, Dirgene'de bulunan Haydutoğlu ve İbrahim Paşa'ya katılarak, Ali Molla'nın üzerine yürümüştür. Bendreğli'yi ablukaya alan bu kuvvetler, Ali Molla'nın firarına kadar, burada kalmıştır. Ali Molla'ya dair nihai kayıt, 31 Ekim 1811 tarihli olup onun, Ahyolu taraflarına firarını bildirmektedir (Mithat Kemal, 2008: 47-50).

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, 1811 yılında vuku bulan bu büyük ayaklanmada, Halil Ağa'yı bozarak, Bolu'yu kurtaran Kalınbacakoğlu'nu, buradaki hizmetinden dolayı, "Bolu müdafii" olarak nitlendirebiliriz. Bu ayaklanmada kendini devlete kanıtlayan âyan, 1832 yılında Kavalalı'nın üzerine çıkarılan, 250 neferlik birliğe komuta etmek üzere, vazifelendirilmiştir.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa Muhalefeti

İmparatorluk özelinde, XIX. yüzyılın büyük felaketlerinden biri olan, kavalalı muhalefeti, Anadolu'nun hemen hemen her yanını etkilemiştir. Düzenli ordunun yeterli olmadığı bu ayaklanmada, Anadolu'ya bağlı bulunan bazı vilayetlerden de yardımcı kuvvetler talep olunmuştur. Bu tarihte, Bolu'ya yollanan bir emirname, Mehmed Ali Paşa'nın, devlet tarafından yollanan emirlere lakâyk kalıp Halep ve Rakka'yı uzun zamandır tehdit altında tuttuğu, bu yüzden Mehmed Paşa'nın bu bölgeye vali olarak tayin olunduğu belirtilerek, Vali Mehmed Paşa'nın maiyetine katılmak üzere, Bolu'dan, "yüz elli piyade ve yüz atlı" olmak üzere toplamda, tam teçhizatlı 250 neferin tertibi talep olunmuştur (BOA, HAT., 907/39763).

Bolu naibi tarafından tanzim olunan ilamda, Bolu'dan toplanacak olan neferâtın, deneyimli⁵ olmaları ve bunlara komuta etmek için, ordu yönetimine kadir ve ehil bulunan Kalınbacakoğlu'nun komutan olarak tayin edildiği belirtilmektedir.⁶ Nüfus defterlerinde Halil Ağa'nın da pederiyle beraber harbe katıldığı yönünde kayıtlar bulunmaktadır. Yine, bu defterlerde kafilenin yola çıkma tarihi, "13 Şubat 1832" olarak verilirken, Bolu naibi tarafından tanzim olunan ilamda bu tarih, "9 Şubat 1832" biçiminde verilmiştir. Bu birlik yola çıkmadan evvel, yol üzerinde bulunan bütün kazâların kadı ve nâiblerine yollanan hükümlerde, neferât ve atlarının ihtiyaçları olan, yem ve yiyeceklerinin, bu kazâlardan temini tenbîh edilmiştir (bkz. Ek-1). Bolu vilayetinden yola çıkan 250 neferlik kafilenin, "Ankara, Konya, Adana ve Antep" yönünde hareket ederek, Halep vilayetine ulaşmıştır. 1000 km'nin üzerinde olan bu yolu kat eden birlik, kuvvetle muhtemeldir ki Mart'ın başında Halep'e varmıştır.⁷ Vali Mehmed Paşa'nın maiyetine dahil olan Bolu neferâtının, Temmuz 1832 tarihine kadarki faaliyetlerine dair hiçbir malumatımız bulunmamaktadır. 8 Temmuz 1832 tarihinde, Kalınbacakoğlu ve ona bağlı neferâtın da içlerinde bulunduğu Vali Mehmed Paşa'nın öncü kuvvetleri, Kavalalı'nın önünde duramayarak, bozulmuştur. Kalınbacakoğlu'nun, 29 Temmuz tarihinde Belen (Beylân) dahilinde vuku bulan harplere katılıp, katılmadığını bilmiyoruz. Ancak, Kavalalı tarafından Halep'in bu tarihte tutulma durumu, Kalınbacakoğlu'nun burada bulunma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nihayet, burada da zafer kazanan Kavalalı'ya Anadolu'nun yolu açılmıştır. İlk olarak, Adana'ya, Aralık 1832 tarihinde, Konya'ya yürüyen Kavalalı İbrahim, burada da zafer kazanmıştır. Kavalalı'nın buradaki zaferiyle İmparatorluk merkezi tehlike altında kalmıştır. Bu tarihte, Kavalalı ile harp nihayet bulup, diplomatik müzakerelere başlanmıştır. Elimizde bulunan nüfus defterlerinde kayıt olunduğu üzere, Bolu neferâtı, Konya

⁴ Kengiri kazâsında ele gecüb cezâsı tertib ve ser-i maktû'u (kesik başı) Bolu'ya irsâl... (BOA, TS.MA.e., 597-20).

⁵ harb ve darbe kâdir ve tüvânâ ve bahâdır yiğitler... (BOA, HAT., 907/39763).

⁶ Asker-i mezkure üzerlerine idâre-i askere muktedir, Bolu Nevâhisinden Dörtdivan kazâsı â'yanı İsmail Ağa kulları başbuğ tayin kılınmış... (BOA, HAT., 907/39763)."

⁷ Dönemin ticari konvoyları olan kervanlar bir günde, 30 ila 40 km kat edebilmektedir. Sefere çıkan ordunun hızı daha düşüktü... (Ekin, 2017).

harplerine katılmamıştır. Zira, Kalınbacakoğlu ve Bolu neferâtı, 6 Ekim 1832⁸ tarihinden önce Bolu'ya dönmüştür (Kutluoğlu, 2002: 62-65).

Kavalalı İbrahim Paşa, cephe faaliyetlerinin yanında, Anadolu'ya bağlı bulunan vilayetlerde aktif biçimde, devlete yönelik propoganga faaliyetlerinde bulunarak, mahallî ayaklanmalara zemin hazırlamıştır. İbrahim Paşa'nın niyeti, hükümete muhalif bulunan âyanları tarafına çekerek, kamuoyunun kendi yanında olduğu yönünde algı uyandırmaktı. İbrahim Paşa böylelikle, Avrupa'ya ve İmparatorluk Merkezi'ne kuvvet ve nüfuzunu kanıtlayarak, pederi Mehmed Ali Paşa ile birlikte başlattıkları bu hareketi haklı kılacaktır. "Hacı Mustafa Ağa" (Tahmiscioğlu), Kavalalı'ya hizmette bulunan âyanlardan biri olup, "Kastamonu Vakası" olarak bilinen ve Batı Karadeniz taraflarını tümüyle etki altına alan, büyük bir ayaklanma başlatmıştır.

Yukarıda belirtildiği üzere, İbrahim Paşa'nın propoganda ve telkinlerine dayanan ayaklanma, Eylül 1832 tarihinde çıkmıştır. Merkezî hükümetin zafiyetinden yararlanarak, ayaklanmayı çıkaran "Hacı Mustafa ve biraderi Kör Hacı Ahmed", bölgede bulunan firari yeniçerileri de yanlarına alarak, vilayet yönetimini ellerine alıp ayaklanma bitene kadar Batı Karadeniz taraflarını tahakkümde tutmuştur. Burada, diğer mahallî ayaklanmalardan farklı olarak halkın büyük bir bölümü, devlet politikalarından dolayı, Hacı Mustafa'nın yanında yer almıştır. Zira, 1833 yılı kayıtlarına göre, "yöreden beş binden fazla haydut", bu ayaklanmaya katılmıştır (BOA, HAT., 371/20385). Yine, "yirmi-otuz bin haydut"un, katılımına dair kayıtlar da bulunmaktadır. Bu katılım, mahalli bir ayaklanma için oldukça abartı olup, durumun vehametini ortaya koymaktadır. Burada, beklenmedik bir biçimde mahallî âyanlar, devletin yanında durarak, ayaklanmayı durdurmaya yardım etmişlerdir (BOA, HAT., 689/33379).

Ayaklanmanın önünde duramayan vali vekili Mehmed Emin Ağa ve mahallî kadı, "20 Ekim 1832" tarihinde, Çankırı tarafına iltica ederek, merkeze bu ayaklanma hakkında ayrıntılı bir malumat vermişlerdir. Bu tarihe kadar, ayaklanmadan bihaber olan hükümet, ayaklanmanın yayılımına önlem olarak birdizi tedbir almıştır. Bu tedbirlerin dahilinde, bölgede bulunan valilere ve âyanlara yazılarak, yardımda bulunmaları talep olunmuştur (BOA, HAT., 1233/48020). Kalınbacakoğlu'nun, böyle bir davet aldığına dair elimizde mutlak bir delil bulunmamaktadır. Ancak, Ekim 1832 tarihli belgelerin üzerinde bulunan, "Gerde âyanları" tabiri bize, onun davet alan âyanlardan biri olduğunu bildirmektedir. Âyanların yanında, Tahir Bey (vali vekili) ve Bolu'dan toplanan neferât da, ayaklanmayı durdurmak üzere Çankırı'ya yollanmıştır. Çankırı'da toplanan hükümete bağlı kuvvetler, Araç'ta toplanan "yedi bin" haydutu bozarak kaçmaya zorlamıştır. Bu harbin akabinde, bölgede tutunamayan Hacı Mustafa, ilk olarak Çorum'a, oradan Anakara'ya firar etmiştir (Uzunçarşılı, 1937: 139-152). Kalınbacakoğlu, bu ayaklanmada devlete yardımı dokunan âyanlardan biri olup, ayaklanmanın nihayetinde, buradaki hizmet ve çabalarından dolayı, "iftihar madalyası"yla (Nişân-ı iftihâr) ödüllendirilerek, madalyanın yanında paye olarak, "silahşorân-ı hâssa"ya dahil edilmiştir (bkz. Ek-1). II. Mahmud tarafından kurulan, fakat 1850/1851 yılında kaldırılan ve ilk Osmanlı silahşörlük payesi olan bu mücevher madalya yalnız büyük hizmetlerde bulunan kişilere verilmekteydi.

Kalınbacakoğlu İsmail Ağa Ahfadı

Kalınbacakoğlu, kökeni "Ümmi Kemal Hazretleri"ne dayanan bir aileye dahil olup, onun tarafından muteber kılınan, bu hanedanın ilk kolunu (bugün Kalınbaçoğlu) idame ettiren "beş oğlu" bulunmaktadır. Yine, âyanın tahrirî tâbî' tutulmayan, iki kızı bulunmaktadır. "Sıddıka Hanım", İsmail Ağa'nın kızlarından biri olup, Bolulu Emin Bey ile evlenmiştir (Üstünel, 2015: 1). Kalınbacakoğlu'nun bu kızından olma ahfadı, Bolu'da muteber olup, "Gülezoğulları" olarak bilinmektedir.

Kalınbacakoğulları (Kalınbaçoğulları)

Kalınbacakoğlu'nun, oğulları tarafından idame ettirdiği bu kol, muteber bir aile olarak Dörtdivan'da nüfuz ve varlıklarını korumaktadır. Çalköy dahiline yayılan aile, bugün, "Kalınbaçoğulları" olarak

⁸ Âmed ber-ordu-yı Anadolu, ber-müceb-i yoklama, Fi 11 CA sene 248 (BOA, NFS.d., 688: 45a).

bilinmektedir. İsmail Ağa'nın vefatının akabinde oğullarından yalnız Halil Ağa, kazâ yönetiminde aktif olmuştur. Mehmed Ağa'nın, biraderine kazâ yönetiminde yardımda bulunduğunu bilmekteyiz. Buna ilave olarak, Mehmed Ağa'nın, "31 Mart 1849" tarihinde, Zeliha Hanım ile yaptığı evlilik ile alakalı birtakım kayıtlar da bulunmaktadır. İsmail Ağa'nın diğer oğulları ile alakalı "nüfus kayıtlarından başka" kayıt bulunmamaktadır (BOA, A.)MKT.UM., 192/53). Altındaki tabloda, aile üyeleri ile alakalı defter kayıtları verilmiştir.

Tablo 1: Kalınbacakoğulları (Kalınbaçoğulları/Gallanbaçoğulları)

Akrabalık Bağı	688 Nolu Defter (1832) (yaş)	9678 Nolu Defter (1838)	702 Nolu Defter (1841) (yaş)	İzahat
Oğlu Mehmed	32		Uzun boylu kumral bıyıklı (40)	Takriben 1800/1801 yılında doğmuştur.
Oğlu Halil	30		Uzun boylu kara bıyıklı (35)	Takriben 1802/1803 yılında doğmuştur.
Oğlu Hasan	23		Uzun boylu sarı bıyıklı (30)	1832 tahririnde mücerred (evli) olarak kayıt olunmuştur.
Oğlu Ali	12		Uzun boylu ter bıyıklı (20)	Takriben 1825/1826 yılında doğmuştur.
Oğlu Ahmed	6		Şabb-ı emred (18)	Takriben 1820/1821 yılında doğmuştur.
Torunu Said (Hasan oğlu)	3		(8)	Takriben 1837/1838 yılında doğmuştur.
Biraderi Hüseyin	42	Fevt şude Fi 12 RA 54		Takriben, 1790/1791 yılında doğup, 5 Haziran 1838'de vefat etmiştir.
Yeğeni Süleyman	3			Takriben 1828/1829 yılında doğmuştur.
Torunu Akif (Halil oğlu)			(3)	Takriben 1837/1838 yılında doğmuştur.
Torunu Arif (Hasan oğlu)			(1)	Takriben 1839/1840 yılında doğmuştur.

Dörtdivan Kazâ Müdürü Halil Ağa

Halil Ağa, yukarıda da belirtildiği üzere Kalınbacakoğlu'nun ikinci oğlu olup, pederinin vefatının akabinde, kazâ yönetiminde aktif bir rol alarak, hanedanının nüfuzunu devam ettirmiştir. Halil Ağa, 1802 yılında, Dörtdivan'a tâbi bulunan, Çal köyü'nde doğmuştur. Nüfus defterinde bulunan derkenârlara göre, 1831 yılında pederinin yanında harbe katılıp, Ekim 1832 tarihinde, Halep'ten pederiyle beraber, Bolu'ya avdet etmiştir (BOA, NFS.d., 688: 45a). Kalınbacakoğlu Halil ile alakalı ilk belge, 31 Mart 1849 tarihli olup, Ağa'nın, "Dörtdivan'da kazâ müdürü"⁹ olarak, vazifede bulunduğunu bildirmektedir (BOA, A.)MKT.UM., 192/53)

Kalınbacakoğlu Halil Ağa'nın vazifeye tayin tarihi katî olarak bilmemekle beraber, "1848/49-1863" yıllarında aralıklı olarak vazifede bulunduğuna dair birçok kayıt ve belge bulunmaktadır. Halil Ağa'nın, vazifeyi aralıklı olarak ifâ etme durumu, yörede bulunan âyan hanedanlarının aralarında vuku bulan rekabet ortamı ve bulunduğu vazifeyi kötüye kullanarak, nüfuz ve kazanç temininde bulunmasıyla açıklanabilir. Dörtdivan dahilinde bulunan, "kadim âyan hanedanları"nın, kazânın yönetimini yedlerine almak için, bölgede mahallî hizipler kurup, uydurma dilekçe tertip ederek, vazifeyi devraldıkları yönünde birçok kayıt ve belge bulunmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere, bu dönemde bölgede "üç farklı âyan hanedanı" bulunmaktaydı. Bu hanedanlar, Kalınbacakoğlu'nun nüfuzuna paralel olarak, XIX.

⁹ Tanzimat reformları dahilinde, Mart 1842 tarihinden itibaren, İmparatorluk topraklarında kurulmaya başlanan kaza müdürlüklerine umumiyetle, "âyan ailelerinin" veya "itibarlı hanedan" üyelerinden biri müdür olarak atanmaktaydı. Bu durumda, bu mahalli hanedanlar elde ettikleri müdürlük mevkileri ile, kendi bölgelerindeki nüfuz ve hakimiyetlerini perçinleyebiliyordu. Neticede bu aileler bölge hakimiyetini elde tutmanın bir yolu olarak, buldukları kazaya müdürü olarak tayin olabilmek için, birbirleriyle rekabet halinde olmuşlardır.; Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; (Çadırcı, 1989: 237-257).

yüzyıl ortalarına kadar bölgede aktif olamamıştır. Ancak, Tanzimat döneminde, yürürlüğe konulan yeni düzenlemeler, bu hanedanların önünü açarak, onlara vilayet yönetiminde aktif bir politika izleme imkanı vermiştir (BOA, A.}MKT.UM., 304/79).

Dörtdivan'ın kadim âyan hanedanları, bölge hakimiyetini elde tutmanın bir yolu olarak, "Dörtdivan kazâ müdürü" olabilmek için, birbirleriyle daima rekabet halinde olmuşlardır. Bu doğrultuda, vazifeye tayin olunan müdürler, umumiyetle bu hanedanların bünyelerinden çıkmıştır. Bunlardan, Ahmed Ağa, Dörtdivan'ın ilk kazâ müdürü olup kazâ halkının talepleri üzerine azil olunmuştur. Ahmed Ağa'nın azlinin hemen akabinde, vazifeye "1848/1849" yılında Halil Ağa tayin olunmuştur. "18 Mart 1851" tarihli belgeye göre, Ahmed Ağa'nın oğlu bu atamaya uymayarak, vazifenin kendilerine devrini talep etmiştir. Ancak, bu talep, Dörtdivan halkının Ağa'dan, "bi'l-vücûh hoşnûd" olmalarından dolayı kabul edilmemiştir.¹⁰ Akabinde, "Ekim 1857" tarihinde Kalınbacakoğlu Halil Ağa vazifeyi kötüye kullanıp, kazanç temininde ve mezalimde bulunduğu bahane edilerek, vazifeden azil olunmuştur.

Halil Ağa'nın, müdürlük dönemine dair kâfi derecede bilgi bulunmamaktadır. "Mart 1858" tarihli bazı kayıt ve belgelere göre Halil Ağa, vazifede bulunduğu dönemde, vazifeyi kötüye kullanarak, halka zulüm yapmıştır. Yine, "16 Eylül 1859" tarihli belgeye göre, Halil Ağa, kazâ dahilinde tahakküm düzeni kurarak, nüfuz ve kazanç¹¹ temininde bulunmuştur. Netice olarak, bu vazifeyi kötüye kullanmakla itham olunan Halil Ağa'nın azlinin akabinde vazifeye, kazânın kadim hanedanından Abdülkadir Ağa, tayin edilmiştir. Abdülkadir Ağa, bu vazifede iki yıl kadar kalabilmiştir. Nitekim, "Ocak 1860" tarihinde, Halil Ağa tekrar vazifeye tayin edilmiştir. "Aralık 1859" tarihli kayıtlara göre; Halil Ağa, biraderi Mehmet ile beraber, Vilayet merkezinde babalarından kalan nüfuzu kullanarak, Bolu kaymakamını yanına çekip, kazâ müdürü olarak tekrar vazifeye tayin olunmuştur (BOA, MVL., 596/20). Abdülkadir Ağa tarafından, Merkez'e yollanan mektuplarda, Halil Ağa'nın, vergi namına halktan fazla para topladığı ve Bolu kaymakamı tarafından kayırılarak, vazifeye tayin edildiği ifade edilmektedir. Mart 1863 tarihine kadar, vazifede bulunan Halil Ağa'nın aleyhine, Abdülkadir Ağa ve halk tarafından bir düzine dilekçe yollanmıştır. Kazâ halkı tarafından yollanan dilekçelerde, Ağa'nın "def' olunarak yerine" Abdülkadir Ağa'nın tayini talep olunmuştur.¹²

Kazâ halkı tarafından yollanan dilekçelerin akabinde, vazifeden alınan Halil Ağa, "Eylül 1864" tarihinde, beklenilenin aksine, büyük bir terfi alarak, "Gerede kazâ yönetim kurulu azalığı"na tayin olunmuştur. Kalınbacakoğlu Halil Ağa ile alakalı nihai kayıtlar, "27 Mart 1865" tarihli olup, Ağa'nın üzerine açılan bir davaya dair teferruatlı malumat vermektedir.¹³

Gülezoğulları

Kalınbacakoğlu'nun, "kızından olma evlat ve torunları" tarafından idame ettirilen bu kol, "Gülezoğulları" veya "Gülezer" olarak bilinmekte olup, Bolu'ya ve ülkeye büyük hizmetlerde

¹⁰ Bolu Kâim-Makâmına; Bolu Sancağı dahilinde vâki' Dörtdivan kazâsı müdürü, sâbık Karahasanzâde Ahmed Ağa nâm kimesne müdürlükten azline muhâsibesi lede'r-rû'ye tebeyyün eden otuz iki bin gurus zeylinin te'diyesine kazâ-i mezkûr ahâlîsinden ma'lûmü'l-esâmî kesâne kefil irâe olunarak yerine müdür olarak nasb olunan Kalınbacakoğlu Halil Ağa'dan ahâlî-i merkûme bi'l-vücûh hoşnûd oldukları hâlde müdür-i sâbık merkûmun oğlu Mustafa Ağa bir takrib Dersâdet'e gelüb sarrâf tedârik ederek kazâ-i mezkûr müdürlüğünü tahsile kalkışmış ve bu sûretle kalkışması fukarayı tecrim etmek ve babası merkûmun dahi mezkûr zeylini kapatmaktan ibâret bulunmuş olduğu beyânının icrâsı ahâlî-i merkûme tarafından bâ-arzuhâl istid'â kılınmaktan nâşi keyfiyyet Meclis-i Vâlâ'ya lede'l-havâle hakikat-i hâl keyfiyyetin ve bunların ahvâl-i sâbika ve hâzîraların tarafınızdan isti'lâmı tezekkür kılınmış olmağla ol vechile keyfiyyetin hakikati vechile bi't-tahkik bâ-mazbata inhasına mübâderet eylemeniz siyâkında şukka... (BOA, A.}MKT.UM., 56/16).

¹¹ Aşçıbaşı Süleyman Ağa'nın Dörtdivan kazâsı kurâsından Camaller karyesinde bulunan dört sene mukaddem Hacı Abdullah nâm kimesneden ba-hüccet-i şer'îyye mübâya'a eylemiş olduğu bir bâb mülk menzil ve bir kıt'a mülk harman yeri ve bir bâb samanlık ve bir bâb anbar ile karye-i mezkûre haricinde tahminen on beş dönüm iki evlek miktarı altı kıt'a tarlaları kazâ-i mezkûre müdürü Kalınbacakoğlu Halil nâm kimesne mahlûdür diyerek Hacı İbrahim nâm kimesneye fûruht etmiş... (BOA, A.}MKT.UM., 366/27).

¹² Bolu Sancağı dâhilinde kâin Dörtdivan kazâsı müdürü bulunan Kalınbacakoğlu Halil nâm kimesnenin sürrâk ve kuttâ'-i tarik makûlelerine müsâade ve vergüden fazla fukarâya akçe tevzi' ve ferâğ ve intikâlat tahrîrini menâfi'-i zâtîyyesiçün iki üç def'a icrâ ile beraber vukû' bulan de'âvide haksız taraftan rüşvet alarak haklı olan müdde'inin hükûkünü ibtâl eylemek gibi ahâlî haklarında envâ-i zulm ve te'addîye ictisâr etmekte olduğu beyânıyla merkûmun azliyle yerine kazâ-i mezbûr ahâlîsinden Abdülkadir Ağa'nın ta'yini ahâlî nâmına olarak bâ-arzuhâl istid'â olunmuş olmayla... (BOA, MVL., 628/3).

¹³ Bu kulları Bolu Sancağı dâhilinde Dörtdivan kazâsına tâbi' Kabaklar karyesi ahâlîsinden olup bundan üç sene akdem kazâ-i mezkûrun esbak müdürü bulunan Kalınbacakoğlu Halil Ağa karındaşım Mehmed'i fuzûlî hapse ilkâ idüb ve bıçak ile darb iderek telef-i nefis itmiş olmağla... (BOA, MVL., 465/11).

bulunmuşlardır. Ailenin kökeni hakkında malumat veren, torun Akın Önalp, atalarının temelde Dörtdivanlı olup, Bolu'nun kazâ merkezinde daha iyi imkanlarda ticaret yapmak üzere, buradan ayrıldıklarını bildirmektedir. Akın Önalp'ın, ilginç tarafları diyerek verdiği malumatta, Gülezler'in aile yapılarını korumak için yalnız kendi içlerinde kız alıp verdiklerini ifade etmiştir. Bu bilgi bizi, "Sıddıka Hanım ile Emin Bey" in nikahı yoluyla birbirine bağlanan bu iki ailenin aralarında kan bağı bulunduğu fikrine itmektedir. Ancak, verilen bu malumata dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır (Üstünel, 210: 1-2). Kalınbacakoğlu'nun, birinci koldan torunu olan Akif Kalınbaçoğlu da, iki ailenin nikah yoluyla birbirine bağlandığını ifade etmektedir (Röportaj, 2020). Konukçu, buna paralel biçimde, Gülezleri, bugün Çalköy köyünde ikamet eden birinci kolun, bir devamı olarak tanımlamaktadır (Konukçu, 2006: 15).

Kuvâ-yi Milliye'ye büyük hizmetlerde bulunup Bolu dahilinde hareketi amil kılan, "Mehmet Bey"¹⁴ ve "Hafız Hakkı Bey", Kalınbacakoğlu'nun torunları olup, Bolu'ya ve ülkeye büyük katkı ve hizmetlerde bulunmuşlardır. Hafız Hakkı Bey, Millî Mücadele döneminde, "Bolu Belediye Başkanlığı"na tayin olunurken; Mehmet Bey, Bolu Millet Vekili (I., II. III., IV., V. dönem) olarak vazifede bulunmuştur. Cumhuriyet döneminde, politikada aktif olan bu aileden, "Ali İhsan Gülez" (DP Millet Vekili) ve "Turgut Gülez" (Bayındırlık Bakanı) başta olmak üzere önemli politikacılar çıkmıştır.

Vekil olarak vazifede bulunduğu dönemde yakınlık kurduğu, Atatürk tarafından, "bütün inkılaplarda en önde" olarak tarif edilen Mehmet Bey, Millî Mücadele döneminde, fiilî (birçok yerinden yaralanmıştır) ve yayım (Dertli adında bir mahallî gazete çıkararak, Bolu halkını bilinçlendirmiştir) faaliyetlerinde bulunarak, Bolu'da milli hareketi amil kılmıştır. Mehmet Bey, Milli hareketin hilafına, Düzce dolaylarında çıkan ayaklanmanın, Bolu ve Gerede dolaylarına yayılımını önlemek, bölgede duruma hâkim olmak ve Millî Mücadele hakkında bölge halkını bilgilendirmek üzere, Ankara'dan çıkarılan heyete katılarak, bu hareketin yayılımı için çabalamıştır. Heyette bulunan, Fuat Bey'in belirttiği üzere Atatürk'ün kurduğu bu heyet, Mehmet Bey'in bölgedeki nüfuzundan yararlanarak, "Gerede ve Dörtdivan" dahilinde Kuvâ-yi Milliye hareketine taraftar olanlardan kuvvet oluşturmayı amaçlamıştır. Zira, Mehmet Bey'in, dede toprağı olan bu bölgede, vazifenin muvaffakiyeti içten bile değildi. Ancak, bu plan tatbik olunamamıştır. Nitekim, bu heyet Gerede dolaylarında tutuklanarak, Düzce'ye yollanmıştır. Düzce'ye varana kadar, milli harekete karşı olan bölge halkı tarafından, kötü muameleye maruz kalan heyet üyeleri, Çerkez Ethem tarafından kurtarılanaya kadar, burada tutuklu kalmıştır. Nihayet, bu fiilî vazifenin akabinde, aktif politika hayatına atılan Mehmet Bey, vekillikten emekli olana kadar, beş dönem (1920-1939 yılları arasında), Millet Vekilliği yapmıştır. Mehmet Bey, Millî Mücadele dönemindeki büyük katkı ve hizmetlerinden dolayı, Atatürk başta olmak üzere, yalnız 79 kişiye verilen kırmızı-yeşil madalyayla ödüllendirilmiştir (Üstünel, 2015: 1-46).

Sonuç

Âyanlık döneminde, İmparatorluk topraklarına yayılan mahallî otoriteler, kazâ ve vilayet yönetimlerini tahakküm altında tutup, halka mezâlîm yaparak veya bölgede ayaklanma çıkartarak, devleti birçok kez zor durumda bırakmışlardır. Devlete muhalif hareketlerde bulunan bu âyanların yanında devletine bağlı ve itaatkâr bir tutum takınan âyanlar da bulunmaktadır. Kalınbacakoğlu İsmail Ağa, devletine bağlı olan âyanlardan biri olup, Bolu'ya ve ülkeye büyük hizmetlerde bulunmuştur. Yörede aktif olana kadar, alalade mahallî bir âyan olan Kalınbacakoğlu, İmparatorluk topraklarında vuku bulan, "mahallî ve umumî" ayaklanmalarda, hükümetin yanında durarak, "vali vekilliği"ne kadar terakki almıştır.

Kalınbacakoğlu'nun faaliyetleri, dönemin karakterine bağlı olarak biçimlenmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere, bu devirde İmparatorluk dahilinde bulunan vilayet ve kazâlar, ayanların tahakküm altında bulunuyordu. Vilayetlere devlet tarafından yapılan reformlar, kontrole yetmiyordu. Özellikle, Batı Karadeniz olarak bilinen bölge devlet kontrolünden uzaktı. Çünkü, bu bölgede hemen hemen her

---

¹⁴ Mehmed Şükrü Gülez" hakkında teferruatlı malumat için ayrıca bkz. Üstünel, 2015.

kazânın bir mahallî âyanı bulunmaktaydı. Kalınbacakoğlu, Ekim 1811 ve Eylül 1832 tarihlerinde âyanların böyle bir ortamdan faydalanarak, çıkarttıkları ayaklanmalarda, devletin yanında bulunup, büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bunların yanında, devlete bağlılığını kanıtlayan Kalınbacakoğlu, ilk olarak “komutan” akabinde, “vali vekili” olarak da vazifeler almıştır. Bu vazifelere ilave olarak, birçok paye ve madalyayla ödüllendirilmiştir. Yine, Kalınbacakoğlu’nun yararlı hizmet ve faaliyetlerinin yanında, vazife ve nüfuzunu kötüye kullanarak, bazı durumlarda kazanç temininde bulunduğu yönünde, birtakım kayıtlar da bulunmaktadır. Bu tür kayıtlar bize, Kalınbacakoğlu’nun ihtiyaç halinde devletin yanında duran bir vatanperver iken, özelde kendi menfaatlerine paralel olarak hareket eden bir âyan olduğunu bildirmektedir. Kalınbacakoğlu’nun vefatının akabinde, oğulları ve ahfadı onun yolunu takip ederek, vilayet ve kazâ yönetiminde, bilahere politikada aktif olmuşlardır. Neticede, II. Mahmud döneminde devlete büyük hizmetlerde bulunan bir dededen, Atatürk’ün taktirini kazanan bir toruna, daima devletin yanında olan aile, bugün dahi bölgede nüfuzunu muhafaza ettirmektedir.

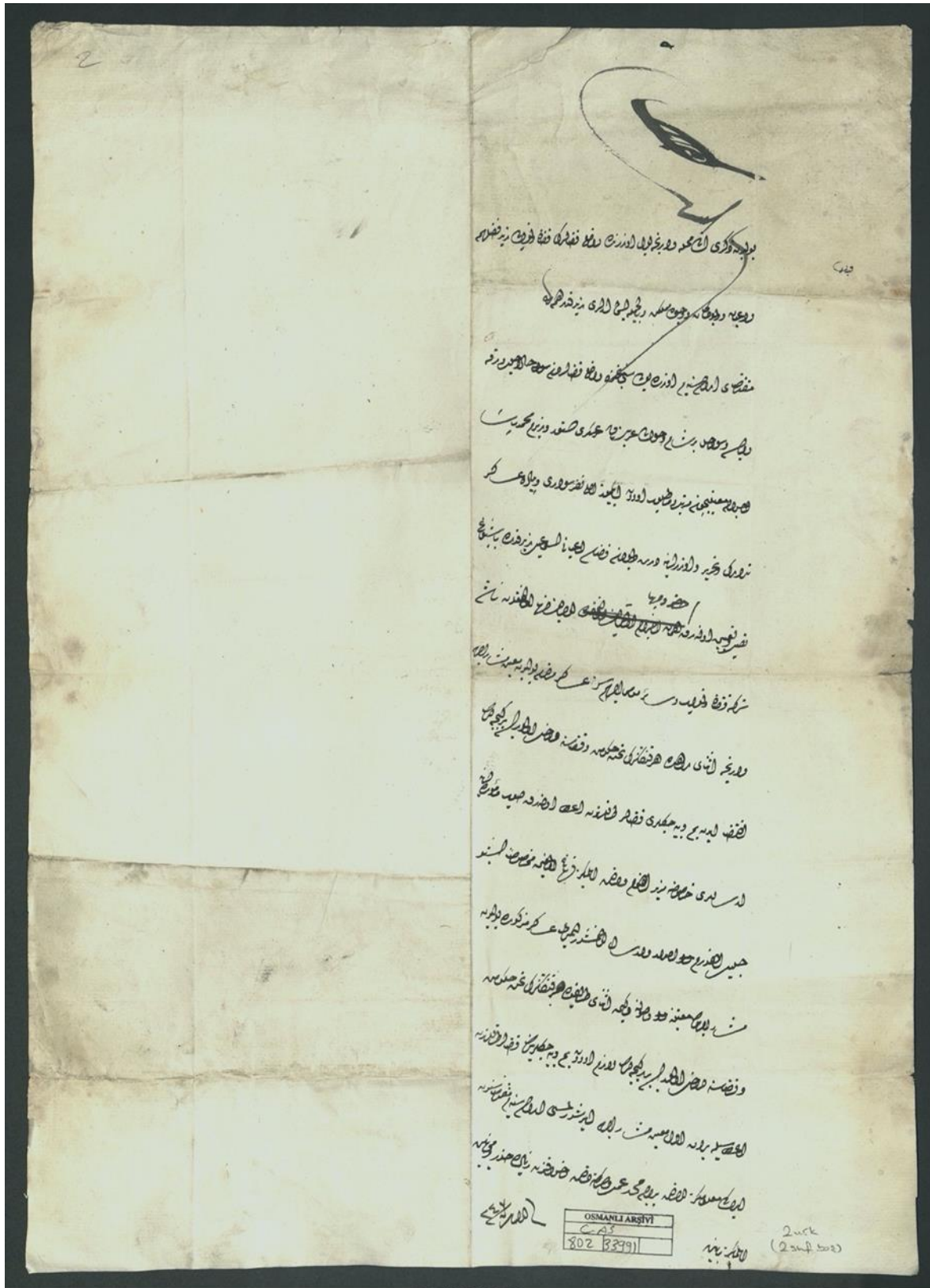
Kaynakça

- Akdağ, M. (1975). Osmanlı tarihinde âyanlık düzeni devri 1730-1839. *AÜDTCFD*, 8-12 (14-23): 51-61.
- Baykal, B. S. (1964). Ayanlık müessesesinin düzeni hakkında belgeler. *Belgeler*, T.T.K. Yay., 1 (2): 221-225.
- Bayraktar, D. (2009). *Tanzimat’ın ilk yıllarında Bolu (Şer’iye Sicilleri 1838-1850)*. Bolu: Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- BOA, A.}MKT.UM., 192/53.
- BOA, A.}MKT.UM., 304/79.
- BOA, A.}MKT.UM., 366/27.
- BOA, A.}MKT.UM., 56/16.
- BOA, C..ADL., 66-3987.
- BOA, C..DH., 14-699.
- BOA, D..MKF.d..., 31628.
- BOA, HAT., 1008/42390.
- BOA, HAT., 1233/48020.
- BOA, HAT., 1246-48333.
- BOA, HAT., 371/20385.
- BOA, HAT., 680/33168.
- BOA, HAT., 689/33379.
- BOA, HAT., 755/35649.
- BOA, HAT., 907/39763.
- BOA, İ..DH., 2-75.
- BOA, MVL., 465/11.
- BOA, MVL., 596/20.
- BOA, MVL., 628/3.
- BOA, NFS.d., 688.
- BOA, NFS.d., 702.

- BOA, NFS.d., 9670.
- BOA, NFS.d., 9678.
- BOA, NFS.d., 9671.
- BOA,TS.MA.e., 597-20.
- Çadırcı, M. (1989). Türkiye'de kaza yönetimi (1840-1876). *Bellekten*, 53 (206): 237-257.
- Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Ekin, Ü. (2017). Klasik dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda karayolu ulaşımını ve nakliyatı etkileyen faktörler (1500-1800). *Bellekten*, 81 (291): 387-418.
- Haskan, M. N. (2001). *Yüzyıllar boyunca Üsküdar*. C. 1., İstanbul: Üsküdar Yayınları.
- İnalçık, H. (2016). *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar IV, Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Konrapa, M. Z. (1960). *Bolu Tarihi*. Bolu: Bolu Vilayet Matbaası.
- Konukçu, E. (2006). Cumhuriyetin İlk Bolu Valisi Ahmed Fahreddin. *Atatürk Dergisi*, 1 (1): 1-23.
- Kutluoğlu, M. H. (2002). Kavalalı Mehmed Ali Paşa. *DİA*, 25: 62-65.
- Mert, Ö. (1991). Âyan. *DİA*, 4: 195-198.
- Mithat Kemal. (2008) *Âyanlar devrinde Bolu*, Haz. Hamdi Birgören. Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi.
- Özcan, A. (1999). İstabl. *DİA*, 19: 203-206.
- Özkaya, Y. (1963). 1750-1800 Arasında Bolu'nun sosyal durumuna kısa bir bakış. *Çele*, 1 (3): 10-12.
- Özkaya, Y. (1969). II. Mahmut döneminde Bolu'da askeri düzen ve âyanlık iddiaları. *AÜDTCFD*, 24 (3-4): 1853-1866.
- Özkaya, Y. (1994). *Osmanlı İmparatorluğuunda Ayanlık*. Ankara: TTK Yay.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, C. I., İstanbul: MEB Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1937). Kastamonu'da Tahmiscioğlu vak'ası. *Tarih Semineri Dergisi*, 1 (2): 139-152.
- Ünlü, A. R. (1925). *Tarih boyunca Gerede*. (Sadeleştiren: Hacı Ömer Cevahircioğlu, Yayınlayan: Adem Çevik), Gerede Tarih ve Kültür Ansiklopedisi I., İstanbul
- Üstünel Gül, S. (2015). *TBMM Bolu Mebusu Mehmet Şükrü Gülez (1920-1939)*. Bolu: Bamer Yayınları.
- Akif Kalınbaçoğlu ile Yapılan Görüşme, Bolu, 12.10.2020.

EKLER

EK: 1. A. Belgenin Orijinali

C.AS.00802.33991.001

EK:1. B. Belgenin Transkripsiyonu

Bolu'dan zikrî âtî mahalle varınca yol üzerinde vâki' kazâların kuzât ve nüvvâb(ı) -zîde fazluhûm(â)- ve a'yân ve voyvodagân ve vücûh-ı memleket ve bi'l-cümle iş erleri -zîde kadruhum-a hüküm; Muktezâ-yı irâde-i seniyyem üzre Bolu Sancağında vâki' kazâlardan hâlâ Haleb ve Rakka Vâlîsi ve sevâhil-i berr-i Şam ve havâli-i Arabistan Ser-'askeri vezîrim düstûr-ı vezîrim Mehmed Pâşâ -iclâlehû- ma'iyetiçün mürettib ve matlûb olân iki yüz elli nefer süvâri ve piyâde 'asakir tedârik ve tahrîr ve üzerlerine Dörtdivan Kazâsı Â'yânı İsmail -zîde kadrihû- başbuğ nasb u ta'yin olunarak hâzır ve müheyyâ olduğu inhâ olunmakdan nâşî siz ki kuzât ve nevvâb vesâir-i mûmâileyhimsiz, 'Âsâkir-i merkûm Bolu'dan mu'ayyen müşârünileyhaya varınca esnâ-yı râhda her kangınızın taht-ı hükûmet ve kazâsına dâhil olunur ise bir gecelik iktizâ eden yem ve yiyecekleri kazâlar taraflarından i'tâ olunarak savb-ı me'mûrlarına irsâlleri husûsuna mezîd-i ihtimâm ve dikkat eylemeniz fermânım olmağın mahsûsan işbu celîlü'l-kadrim ısdâr ve irsâl olunmuştur. İmdi 'Âsâkir-i mezkûre Bolu'dan müşârünileyhin ma'iyetine vusûlüne değin esnâ-yı tarîkde her kangınızın taht-ı hükûmet ve kazâsına dâhil olur ise gecelik lazım olan yem yiyeceklerinin kazâlar taraflarından îtâsıyla bir an evvel ma'iyet müşârünileyhe erişilmesi irâde-i seniyyem muktezâsından idüğü ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer 'amel ve harekete dikkat ve hilâfından ziyâde hazer ve mücânebet eylemeniz bâbında.

Fî Evâil-i N (Ramazan) sene 1247 (Şubat 1832).

EK: 2. B. Belgenin Transkripsiyonu

Mâruz-ı kullarıdır ki;

Bolu sancağı muzâfâtından Dörtdivan Nâhiyesi hânedân-ı kadimden olub hala nâhiye-i mezbûre Âyanı İsmail Ağa kulları öteden berü asdikâ-yı Devlet-i Aliyye'den olub bundan akdem nice nice hizmet mûcibi'l-mefharet devlet-i 'aliyyede cânsipârâne gayret ve İbrâz-ı hamîyyet eyleyüb husûsuyla bu defa Kastamonu vak'asında merkûz zât-ı ubûdiyyet-simâtî olan fart-ı gayret ve kemâl-i şecâ'at-ı lâzimesi mûceb-i sâpaş ve tahsin olacak hidemât-ı mebrûre istihsâline muvaffak ve makrûn olunmağla bu makule uğur-ı meyâmin-mevfûr-ı hâzret-i şâhânedede ibrâz-ı sadâkat ve liyâkat edenlere inâyet ve merhamet hazret-i pâdişâhî mebzûl buyurulageldiği ma'lûm-ı 'âlemiyân olan hâlâtdan olduğuna mebnî ağa-yı mûmâileyh kulları dahi 'inâyet-i bî-gayât-ı hazret-i şâhânededen hisse-yâb olarak zümre-i silahşorân-ı hassâyaya ilhâk ve ilsâk birle müceddeden çerâğ-ı efrûza buyurulmak niyâzî-(i) pâye-i serîr-i a'lâya min gayr-i haddin arz olunduğu inşaallahu teâlâ Muhât-ı 'ilm-i âlem-ârâ-yı veliyyü'n-ni'amâneleri buyuruldukda; bu bâbda ve herhâlde emr u fermân ve avâtıf-ı bî-pâyân veliyyü'n-nîmet-i bî-minnetim merhametlü efendim sultânım hazretlerindir.

Fî gurreti CA sene 48/ 1 Cemâziyelevvel 1248 (26 Eylül 1832).

Bende-i es-Seyyid Hüseyin
ser bevvâbîn-i mütesellim-i
Viranşehir ve Kengiri Kastamonu,
hâlen.